

YR ARAN

Mae'r ardal yn un eang a diarffordd, ac ar wahân i greigiau mawr Gwm Cywarch a chymoedd rhewlifol yr Aran, mae'r clogwyni yn rhai go fychan ar y cyfan. Mae daeareg yr ardal yn wahanol i'r hyn a geir yr ochr arall i Ffawt Bala ac nid yw'r creigiau yn gyffredinol yn gwrthsefyll erydiad. Yn yr ardal, a drosodd i'r Dwyrain yn Maldwyn hefyd mae'r defnydd o'r gair tap fel term ar graig serth. Gair a fenthycwyd yn ôl pob tebyg o hen ffurf Saesneg tap 'top'. Unwaith eto gall rhywun nodi nad oes defnydd o'r gair clogwyn 'clogwyn' fel term i'w ganfod am unrhyw enwau clogwyni yn yr ardal hon.

Craig Cwm Du SH 879230

Mae'n debyg fod graig yn cael ei enw o'r agwedd dywyll ogleddol y cwm. Fodd bynnag, nid yn unig yw'r gair du yn gysylltiedig â lliw'r graig neu agwedd dywyll. Gellid defnyddio'r gair du i gyfleu rhagargoel neu arwydd drwg.

Craig Cwm Lloi SH 910154

Cymerir enw'r graig o enw'r cwm; fe all y defnydd y gair lloi yn yr enw gynrychioli dyffryn cysgodol da i'w meithrin.

Craig Cywarch SH 8418/8419

Roedd cywarch yn blanhigyn defnyddiol iawn ar un adeg, fe'i defnyddiwyd yn bennaf wrth wneud rhaffau a sachau. Roedd angen llawer iawn o ddŵr i'w drin ac a oedd y dyffryn yn lleoliad ar gyfer prosesu cywarch neu a oedd y planhigyn hefyd yn tyfu yn y cwm? Ar un adeg gelwid cywarch yn 'Gallow Grass' oherwydd y rhaffau a ddefnyddiwyd ar gyfer crogi pobl ar y crocbren.

Craig Pymylau SH 921199

Tybed os llygriad ysgrifenedig panylau, pan(h)ylau 'pantiau, ceudod' sydd (i'w weld yn yr enw Moel y Panylau) lluosog pannwl.

Craig y Ffynnon SH 833198

Mae'r gair ffynnon 'pydew' yn gysylltiedig a'r Hen Gernyweg *funten*, Hen Lydaweg *funton*.

Craig y Geifr SH 874269

Clogwyn arall a enwir ar ôl y geifr a welir yno. Daethpwyd â geifr i Brydain tua diwedd y Neolithig, tua 3000 o flynyddoedd CCC ac maent yn achosi difrod mawr i lystyfiant, gan eu bod yn gallu cyrraedd planhigion mynydd sy'n tyfu ar ardaloedd o glogwyn yn rhy beryglus i ddefaid bori.

Craig y Pant SH 915223

Y graig yn y pant 'ceudod' yw'r clogwyn cyntaf y daw rhywun ato ar ôl y rhostir gwastad.

Craig yr Ogof SH 914247

Nid oes ogof clasurol i'w weld yn y graig, gellid diffinio unrhyw fath o hafn neu hollt gan y gair ogof, byddai gordo yn y clogwyn neu gilfach yn ei waelod yn rhesymeg am y term.

Creigiau Brithion SH 839204

Mae'r creigiau mewn ardal gymysg, sef creigiau, sgri a gwahanol fathau o lystyfiant. Y cymysgedd yw'r ystyr y tu ôl i frithion yn yr enw, y lluosog o frith 'amryliw, cymysg'.

Creigiau Camddwr SH 849199

Mae'r ardal hon o greigiau creigiau uwchben nant fechan o'r enw Camddwr; er bod y nant yn sychu ar brydiau mae'n debyg mai'r cyfeiriad yn yr enw yw cam 'naid' + dŵr i ddisgrifio nant sydd yn cwmpo a llamu i lawr y rhaeadrau bychan serth. Ond, y gallai'r dehongliad cam 'plygu, crog' fod yn berthnasol i gwrs uchaf y nant hefyd.

Esgair Felen SH 847193

Esgair 'cefnen, sbardun' + felen 'melyn'; fel arfer dynodi lliw melyngoch neu welw o ryw fath yn hytrach na gwir felyn. Yn aml, cyfeirir at Esgair gyda'r gair melyn, oherwydd cysylltiad enwol cyffredin at esgair fel yn Esgair Geiliog; lliw traed y ceiliogod a'i sbardunau cefn yw melyn.

Ffenestr y Graig SH 847195

Wedi'i enwi gyda'r term ffenestr oherwydd wrth sefyll mewn un man penodol, gellid gweld twll neu 'ffenestr' yn y graig, a ffurfiwyd gan floc sydd wedi cwmpo.

Gallt Ceiniogau SH 914216

Gallt 'clogwyn, llethr' + ceiniogau - lluosog y gair ceiniog; mae'n debygol mai planhigyn mynydd cyffredin Ceiniog y Gors neu Dail y Geiniog 'Pennywort': *Hydrocotyle vulgaris* sydd dan sylw yn yr enw. Mae'r mwyafrif o enwau eraill gyda'r term ceiniogau neu geiniogau ynddynt yn cyfeirio at werth neu ryw fath o daliad tirol. Fodd bynnag, un esboniad a roddwyd oedd bo'r cerrig mân y sgri yn debyg i sŵn darnau o'r arian yn glanio ar y ddaear, wrth gerdded ar ei draws.

Graig Ty Nant SH 898218

Wedi'i enwi ar ôl y fferm, fe welir yr enw Gallt y Maen yma hefyd. Roedd y llwybr islaw'r creigiau yn rhan o ffordd bwysig drwy'r mynyddoedd i borthmyn a bugeiliaid ar un adeg.

Llam y Lladron SH 756136

Llam 'naid' + y + lladron 'ysbeilwyr', mae'r clogwyni yn edrych allan uwch y bwlch a gallent fod yn fan i'r ysbeilwyr guddio ac wedyn ruthro i lawr.

Ogof Ddu SH 894214

Gall y gair ogof ddynodi hollt neu hafn, gordo yn y clogwyn, nid yn unig ogof yn y graig.

Pared yr Ychain SH 847226

Pared 'diffwys, clogwyn; wal' + ychai 'ychen'. Mae'r gair pared, weithiau fel parwyd, yn air digon prin; fel arfer fe'i defnyddir fel term ar waliau mewn adeilad; gair a fenthycwyd Lladin cyffredin *paret*. Fe'i gwelir hefyd fel enw clogwyni yn Ffrainc â Sbaen fel *parete*. Mae'r gair ychain yn ffurf luosog arall o ych. Pared yr ychen c.1700 Parochialia, Pared-yr-ychain 1838 AO.

Sawdl y Graig SH 848194

Mae'n debyg bod y sawdl 'cefn y troed' y graig yw cais i ddynodi'r newid mewn cyfeiriad y clogwyn. Mae'r rhan a enwir o'r clogwyn yn ffurfio'r gornel allanol, lle mae'n newid o agwedd deheuol i wynebu'r gogledd-ddwyrain.

Tap Hafn Mawr SH 848193

Yr hafn 'hollt' mawr yw'r hollt enfawr yn y graig. Efallai bod tap 'clogwyn taflu allan, gordo' wedi deillio o'r hen ffurf Saesneg tap 'top'; neu, gall fod yn llygredd lleol o'r gair Saesneg 'top'. Ceir defnydd tebyg yn yr enw Mither Tap, Swydd Aberdeen; yma mae'r ystyr wedi aros am uchafbwynt 'top'.

Tap Mawr SH 845188

Mae'r gair tap 'clogwyn sy'n ymestyn allan', sy'n debygol o fod o'r Saesneg, yn eithaf cyffredin yn Ne Meirionnydd ac i mewn i ardal ogledd-orllewin Maldwyn. Nid oes rhaid i'r clogwyn fod yn ymestyn allan llawer.

Tap Nyth yr Eryr SH 906217

Byddai nyth eryr wedi bod yn nodwedd amlwg ar un adeg; ond, byddai eryr mytholegol yr un mor

bosibl. Yr oedd gan bob ardal ei chasgliad ei hun o chwedlau a straeon; a fyddai'r straeon yn debyg os nad yr un fath â'r rhai mewn ardaloedd cyfagos, dim ond yr enwau a'r lleoliadau yn y straeon fyddai'n newid. Yr Eryr 1838 AO.

Tap Pant Cae SH 844185

Tap 'clogwyn' + pant 'ceudod' + cau 'amgau', yn hytrach na cae 'maes'; cymysgedd oherwydd llafariad lleol.

Tap Rhygan Ddu SH 843189

Enw gwreiddiol y clogwyn oedd Yr Hugan Ddu; gyda hugan 'clog. mantell' yn deillio o'r Lladin *huca*, fe'i gwelir yn y Gernyweg *hug(k)*, Saesneg *huke* 'clog'. Mae'r graig yn sicr yn atgoffa rhywun o ffigwr gyda chlog o ryw fath.

Tapiau Gwlybion SH 841184

Tapiau yw lluosog y gair tap 'clogwyn sy'n ymestyn allan'. Oherwydd lluosog yw'r nodwedd a ddisgrifir rhaid cael y disgrifydd yn y lluosog hefyd fel arfer felly gwlyb yn newid i (g)wlybion.

Tap y Gigfran SH 844188

Byddai nyth y gigfran yn eithaf amlwg ac mewn man ffafrio yn uchel i fyny ac yn edrych allan dros y dyffryn. Ond, fe allai enw'r clogwyn ddynodi man peryglus lle gallai anifeiliaid ddisgyn i'w marwolaethau hefyd, enw a roddir fel rhybudd.

Tap y Graig SH 847189

Beth oedd y nodwedd benodol y graig yn y man yma.

Y Gist Ddu SH 873270

Fe welir ffurfiau sy'n debyg i'r gair cist 'bocs, blwch, arch' mewn sawl iaith Ewropeaidd, fel yn yr Hen Nors *kista* i'r Lladin *cist-a*. Gellir ei ddefnyddio ar gyfer unrhyw ffurf blwch cyffredinol. Byddai rhywun yn amau bod yr enw yn cyfeirio at y bwtres canolog hirsgwar uchel, uwchben y wal gerrig sy'n arwain i fyny o'r llyn, sy'n debyg i arch.